

A SZÜLETÉSEK ÉS A TERMÉKENYSÉG HAZAI IRÁNYZATAI¹

KAMARÁS FERENC

Történelmi rekordoknak lehettünk tanúi a 2011. évi születési statisztikában. Olyan eseményeknek, amelyek korábban nem fordultak elő a népmozgalmi statisztika elmúlt 137 éves történetében. A legkevesebb gyermek született, mélypontjára estek a termékenységi és reprodukciós mutatók, a legtöbb anya vállalta gyermekét 30 évesen vagy ezen életkor felett, csúcspontjára emelkedett a házasságon kívül világra jött gyermekek aránya. Milyen demográfiai és magatartásbeli változások állnak e jelenségek mögött? Hogyan jutottunk idáig és milyen demográfiai perspektívákat jelent ez a jövőbeli születésszám és termékenység területén? Ezekre a kérdésekre szeretne választ adni a dolgozat, felhasználva a keresztmetszeti és a generációs, más néven születési kohorsz szerinti elemzési lehetőségeket.

Születési, termékenységi irányzatok, demográfiai jellemzők

A születések száma olyan meghatározó indikátor, amely jól mutatja a népesség hosszú távú demográfiai, társadalmi-gazdasági kilátásait. A hazai születések száma hosszú idő óta alapvetően csökken. Az 1970-es években évenként átlagosan 152 ezer gyermek született, ez az 1980-as években 131 ezerre, az 1990-es években 112 ezerre esett. Ebben az időszakban évtizedenként mintegy 200 ezer fővel, tíz év évenkénti átlagában pedig 20 ezer fővel csökkent az újszülöttek száma. Az 1990-es évek végen először esett a születésszám 100 ezer alá, és azóta sem érte el ezt a szintet. Az ezredfordulót követő évtizedben évenként átlagosan 97 ezer újszülött jött világra, a 2010. évi újabb jelentős csökkenést követően pedig számuk 2011-ben már a 90 ezret sem érte el. Ha a két szélső értéket hasonlítjuk össze, akkor a 2011. évi 88 ezres születésszám már a felét sem éri el az 1970-es évek közepére jellemző értéknek (194 ezer fő).

¹ A tanulmány a az MTA Demográfia Osztályközi Állandó Bizottsága, az MST Demográfiai Szakosztálya, a KSH és a KSH Népeségtudományi Kutatóintézete szervezésében „A Magyar Tudomány Ünnepe” alkalmából 2012. november 26-án rendezett konferencián („Hazai népesedési problémák és európai perspektívák”) elhangzott előadás szerkesztett változata. Hosszabb változatban megjelent még a KSH Társadalmi Helyzetkép 2010 című kiadványában: http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/thk/thk10_nepesedes.pdf.

Az évenkénti születésszám alapvetően két tényezőtől függ; a szülőképes korú nők számától és azok gyermekvállalási gyakoriságától, más szóval termékenységtől. A szülőképes korú nők létszáma azonban korántsem csökkent olyan mértékben, mint a születések száma, sőt az 1990-es években, amikor a születésszám az előző évtizedhez képest a legnagyobb mértékben esett, a 15–49 éves nők létszáma még növekedett is. Összességében a vizsgált időszakban a szülőképes korú nők száma alig 11 százalékkal csökkent, míg a születésszám 41,5 százalékkal esett vissza.

*1. A szülőképes korú nők és a születések számának változása 1970–2011 között
Changes in the number of women of fertile age and that of births in Hungary
between 1970 and 2011*

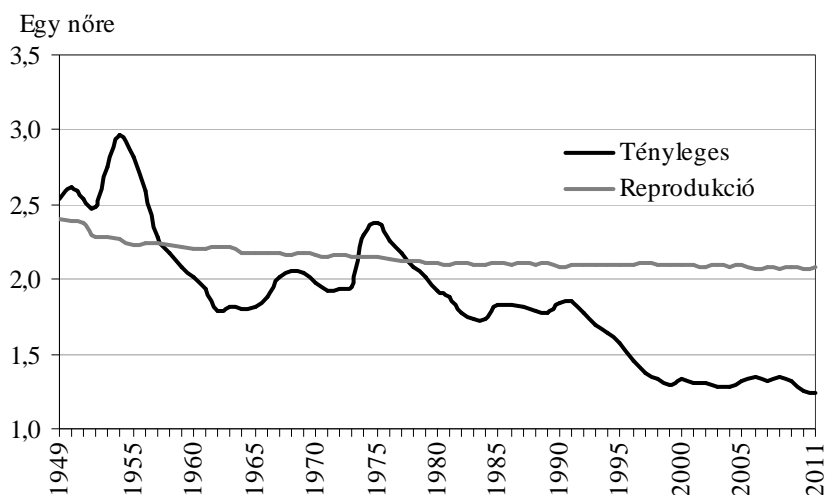
Időszak	A szülőképes korú nők	A születések	A szülőképes korú nők	A születések	A szülőképes korú nők	A születések
	évenkénti átlagos száma		átlagos változása (1970–1979 = 100%)		átlagos változása (előző évtized = 100%)	
1970–1979	2 665 177	152 362	100,0	100,0		
1980–1989	2 558 910	130 958	96,0	86,0	96,0	86,0
1990–1999	2 567 173	111 686	96,3	73,3	100,3	85,3
2000–2009	2 472 808*	97 180	92,8	63,8	96,3	87,0
2010–2011	2 380 347*	89 192	89,3	58,5	96,3	91,8

* A 2001. évi népszámlálás alapján továbbvezetett adatok.

Forrás: Demográfiai Évkönyvek.

A születésszám radikális csökkenését elsősorban a szülőképes korú nők összetételében történt változások és a gyermekvállalási hajlandóság életkor szerinti erős differenciálódása idézte elő. A 1990-es évek elején léptek szülőképes korba az 1970-es évek közepén született nagy létszámú női nemzedékek, az évtized során pedig elérték azt az életkort, a 20-as évek első felét, amikor – a korábbi szokások szerint – a leggyakrabban vállaltak gyermeket az anyák. A 1990-es évek második felére az akkori előrejelzések mind a születésszám emelkedését várták, ezzel szemben az újszülöttek száma lokális mélypontjára zuhant. Mi történt? A rendszerváltást követően indult meg, illetve gyorsult fel az a folyamat, amelynek során stratégiaváltás/paradigmaváltás történt a gyermekvállalási magatartásban. Az anyák egyre idősebb életkorban kezdték világra hozni első és további gyermekeiket, a szülő nők átlagos életkora gyorsan emelkedett. A 20-as évek elejéről először azok második felére, majd fokozatosan a 30-as évek elejére tolódott az az életkor, amikor az anyák leggyakrabban vállalták gyermekeiket. A radikális változás miatt az évenkénti születésekből hiányoztak a korábban fiatalon vállalt gyermekek, a későbbi életkorban szült gyermekek pedig messze nem tudták pótolni/ellensúlyozni ezt a hiányt. A születések száma és a termékenység szintje erősen visszaesett. Az ezredfordulóra lejátszódott az intenzív változások első hulláma, az ezt követő években a szüle-

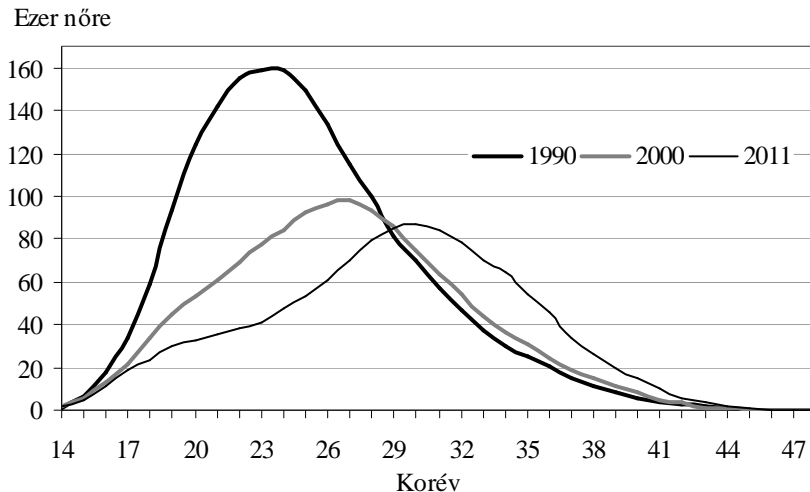
tések száma és a termékenység – kisebb hullámzásokkal tarkítva – alacsony szinten stagnált. Az évtized végén aztán újabb negatív fordulatot vett a születési mozgalom. 2010-ben korábban ritkán tapasztalt mértékben, 6,3 százalékkal csökkent a születések száma az előző évhez viszonyítva, a termékenység újabb mélypontot ért el, majd kisebb intenzitással ugyan, de a csökkenő irányzat 2011-ben is folytatódott. Ebben az évben a születések száma először esett 90 ezer alá, a termékenységet kifejező TTA* értéke pedig történelmi minimumára, 1,24-re. Ilyen termékenység mellett 100 nő mindössze 60 leánygyermeket hozna világra élete folyamán, vagyis az így felnövekvő és később szülei helyébe lépő leánynemzedékek létszáma 40 százalékkal lenne kisebb, mint a szüleié. A termékenység olyan mértékben távolodott el az egyszerű reprodukciót biztosító szinttől, hogy az tovább csökkentette a mély hullámból való kilábalás esélyét.

*TTA=teljes termékenységi arányszám.

Forrás: Demográfiai Évkönyvek, Népmozgalmi adatbázis, saját számítás.

*I. A termékenység tényleges és egyszerű reprodukciós szintje
Magyarországon, 1949–2011*
*Actual value of TFR and that of TFR resulting in the simple reproduction of
the population, Hungary, 1949–2011*

Forrás: Demográfiai Évkönyvek, Népmozgalmi adatbázis, saját számítás.

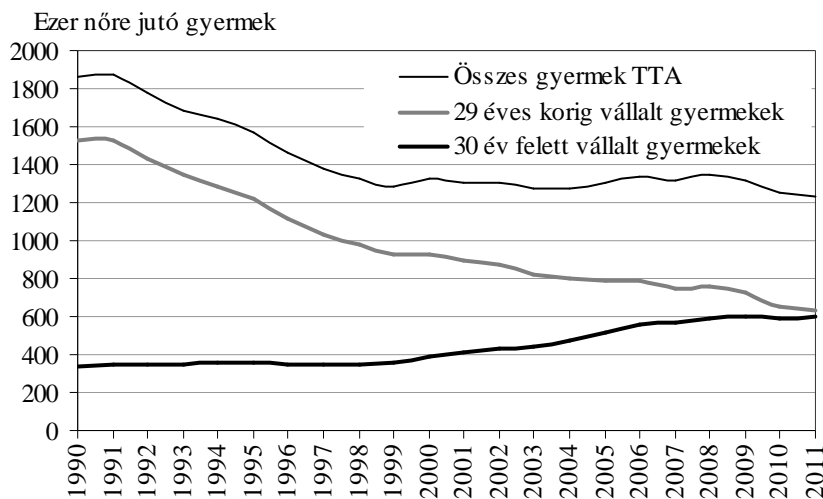
II. Élveszületések az anya életkora szerint Magyarországon Number of live births by the age of mothers in Hungary (per thousand)

Folytatódott a gyermekvállalás életkorának kitolódása: 2011-ben a szülő nők átlagos életkora 28,3 évre emelkedett az első gyermekük világra hozatalakor (abban az életkorban vállalták első gyermeküket, amelyikben 20 évvel korábban az anyák már lényegében befejezték termékenységüket, kialakítva az akkor általánosan jellemző kétgyermekes családmódot). A termékenység életkor szerinti profilja annyiban változott, hogy emelkedett a 30 év feletti nők szüléseinek gyakorisága, jelezvén azt a szándékukat, hogy pótolni szeretnék a korábban elhalasztott szüléseiket. A születések mindenkori számát egyre inkább az határozta meg, hogy a 20-as években járó fiatalok továbbra is jellemzően csökkenő termékenységét mennyiben tudta ellensúlyozni a 30-as években járó nők gyakoribb gyermekvállalása. Az ezredfordulót követő években ez többnyire sikerrel járt, az utóbbi két évben viszont a 30-as évek elején járó nők termékenység-emelkedése is megtorpant, és csak a 35 év felettieké nőtt, ez viszont kevés volt ahhoz, hogy ellensúlyozza a többi korcsoportra jellemző csökkenő termékenységet. A születések száma és termékenység szintje ismét a mélypontjára esett.

A késői gyermekvállalás kockázati tényezői

Az elmúlt két évtized termékenységének egyik sajátos jellemzője, hogy az éves termékenység alakulásában látványosan nőtt a szülőképes korú nők „idő-

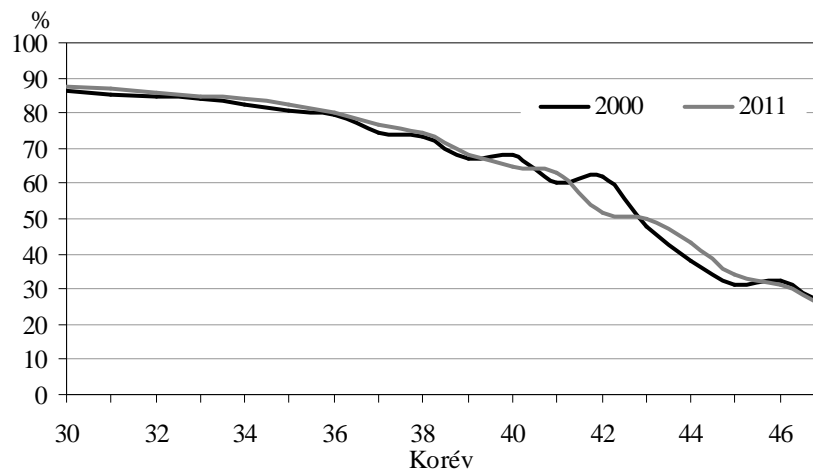
sebb” korosztályainak szerepe és jelentősége. Ez a szerepváltozás részben abból adódott, hogy emelkedett a 30 év feletti nők szülési hajlandósága, de ennél jóval jelentősebb tényező volt a 30 év alatti nők gyermekvállalásának a korábbiaknál is látványosabb visszaesése. Ha a szülőképes kort két részre osztjuk, és aszerint vizsgáljuk, hogy egy adott év termékenységi viszonyai mellett születendő összes gyermek közül (a TTA értékéből) hány gyermeket vállalnának az anyák 29 éves korukig, illetve hányat 30 évesen és ennél idősebb korban, akkor feltárul előttünk e változás jelentősége. Az 1990. évi egy nőre jutó 1,87 gyermekből 1,53 született volna a nők 29 éves koráig – vagyis az akkori termékenység mellett várható összes gyermek 82 százaléka –, és csak 18 százaléka jött volna világra 30 éves vagy e feletti életkorban lévő anyától. Ezzel szemben a 2011. évi 1,24 TTA-érték csak valamivel több mint fele, pontosan 51 százaléka születne meg az anyák 29 éves koráig, 49 százaléka pedig ezen életkor felett, ha az elmúlt évi kor szerinti gyermekvállalási szokások tartósan megmaradnának. Más szóval: jóval alacsonyabb a várható gyermekszám, és ezek jelentős (és egyre növekvő) hányada csak 30 év felett jönne világra. A trendekből az is kiderül, hogy az 1990-es évek elejének termékenységi szokásai mellett még több gyermeket vállaltak volna az anyák 29 éves korukig, mint amennyit a jelenlegi termékenységük mellett egész életük folyamán világra hoznának.

Forrás: Demográfiai Évkönyvek, Népmozgalmi adatbázis, saját számítás.

III. Egyes női korcsoportok hozzájárulása a naptári éves termékenységhez,
1990–2011
Contribution of different female age-groups to calendar year fertility,
1990–2011

A megszületendő gyermekek ilyen jelentős hányadának a 30-as, vagy esetleg 40-es életévekre történő halasztása komoly egészségi-biológia kockázati tényezőkkel is együtt járhat. A gyermekvállalásnak is megvan az ideális életkora, és ez jelenlegi ismereteink és az orvos-szakmai tapasztalatok szerint a 20-as éveket és a 30-as évek elejét jelenti. A 30 év feletti életkorban a női fogamzóképeség kezdetben lassan, 35 év felett egyre gyorsuló ütemben csökken, emellett a bekövetkezett terhesség kimenetele is egyre bizonytalanabb lesz, csökken az élve születéssel és nő a magzati halálozással végződő fogamzások aránya. A 2011. évi adatok szerint 30 évesen még magas az esélye annak, hogy a kívánt fogamzás kimenetele élve születéssel végződjön (88%). Ez az arány 36 évesen 80 százalékra, 40 évesen pedig 65 százalékra esik, 44 év felett pedig, ha a kívánt fogamzás mégis bekövetkezne, már nagyobb az esélye a magzati halálozásnak, mint az élve születésnek. Ezek az arányok érdemben nem változtak az elmúlt évtized során (IV. ábra).

*Kívánt fogamzásnak a terhességmegszakításon kívüli valamennyi más fogamzás kimenetelét tekintjük, úgymint: élve születés, korai, középidős és késői magzati halálozás.

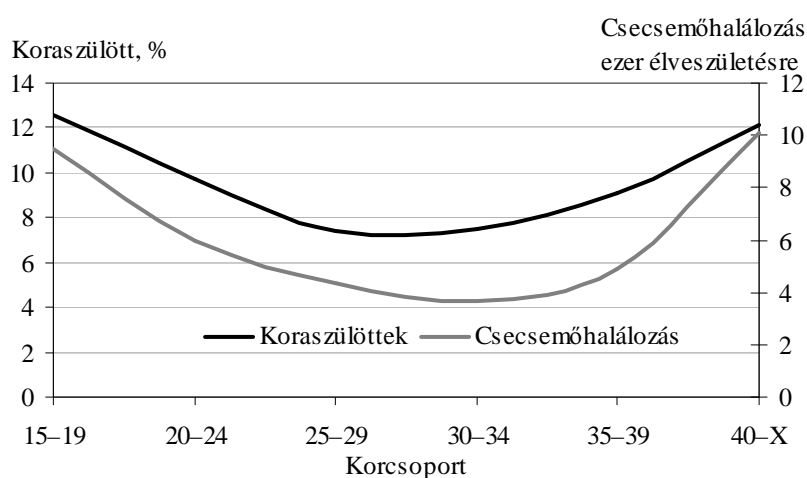
Forrás: Demográfiai Évkönyvek, saját számítás.

IV. A kívánt fogamzásból élve születéssel végződők aránya a 30–47 éves nők között

Proportion of intended conceptions resulting in live births among females aged 30–47

Egy másik kockázati tényező magát a megszületett gyermeket, illetve annak egészségét érinti. Köztudott, hogy hazánkban magas a koraszülöttek aránya, az elmúlt évtizedben stabilan 8–9 százalék között mozgott, a javulásnak nincsenek jelei. Az életkori jellemzők azt mutatják, hogy a túl fiatalon (20 év alatt), illetve

a túl későn (40 év felett) vállalt gyermekeknél a koraszülöttségi arányok 50 százalékkal magasabbak az átlagosnál, a legalacsonyabb értékek pedig 25–34 év közöttiek gyermekvállalásánál találhatók (V. ábra). A koraszülések gyakorisága szorosan összefügg a csecsemőhalandósággal, e téren viszont jelentős és érdemi javulás történt az elmúlt évtizedben is. Mindemellett a csecsemőhalandóság életkor szerinti profilja nagyon hasonlít a koraszülésekéhez, vagyis a tizenévesen szült vagy 40 év felett vállalt gyermekeknél kétszerese az átlagosnak.

Forrás: Demográfiai Évkönyvek, saját számítás.

*V. Koraszülöttek és csecsemőhalálozás az anya korcsoportja szerint, 2011
Premature births and infant mortality by the age-group of mothers, 2011*

A késői gyermekvállalásnak nemcsak egészségi-biológiai kockázatai vannak, hanem fontos demográfia hatásai, illetve következményei is lehetnek. Ennek vizsgálatára a demográfia módszertanának egy ritkábban használt eszközét, a generációs vagy kohorsz-termekezést szükséges alkalmazni.

Generációs vagy kohorsz-termekezés

Az eddig alkalmazott elemzési módszerek a naptári éves adatokon alapulnak, és ezek időbeli trendjeit mutatták be. A képzett szintetikus indikátorok, mint a TTA vagy a reprodukciós mutatók mindig azt jelzik, hogy mi történne akkor, ha a vizsgált év demográfiai jellemzői tartósan megmaradnának. Ez a feltételezés azonban többnyire nem valósul meg, mert a mutatók értékei évről évre változnak. A változások egyik fontos mozgatórugója a demográfiai ese-

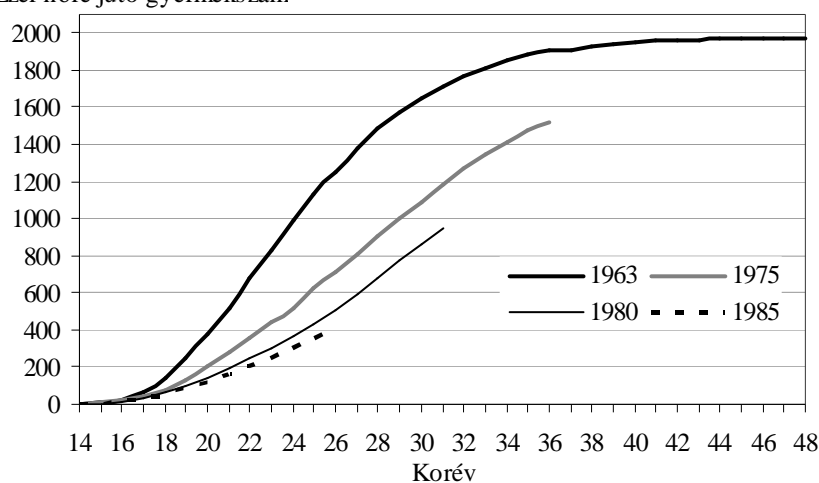
mény időzítésének változása (előrehozatala vagy későbbre halasztása) lehet, ami – ha tartósan és tömegesen fordul elő – lényegesen befolyásolhatja a vizsgált év demográfiai eseményeit és mutatóit. A generációs vagy kohorszelemzés kiküszöböli az időzítésből eredő esetleges torzításokat, mert a teljes emberi életutat elemzi. A demográfiában a kohorsz fogalma a demográfiai eseményt egy időben átélt emberek sokaságát jelenti. A termékenység vizsgálatánál ez az egy időben átélt esemény leggyakrabban a születés éve, így születési kohorszokról, nemzedékről, évjáratról vagy generációról beszélünk, szinonimaként használva e kifejezéseket. A kohorszelemzés előnye, hogy tisztább, realisabb (időzítésmentes) képet ad a vizsgált születési évjárat termékenységéről és a vállalt gyermekek átlagos számáról. Hátránya viszont, hogy viszonylag hosszú ideig, a szülőképes kor végéig kell várni ahhoz, hogy egy születési nemzedék teljes termékenységi életútját elemezni lehessen, és ebben az esetben is főleg a termékenység közeli vagy távolabbi múltjáról kapunk információkat, nem pedig a termékenység aktuális helyzetéről.

A gyakorlatban ezért azt vizsgálják, hogy az egyes női születési évjáratok egy adott azonos életkorig hány gyermeket hoztak világra, mekkora az átlagos gyermekszámuk és milyen a gyermekszám szerinti megoszlásuk. A kiválasztott azonos életkor lehet a 25., 30. vagy 35. életév, de lehet akár a befejezett termékenység életkora. A kohorsztermékenység pedig a szülőképes kor kezdetétől a vizsgált életkorig szült gyermekek összesített (kumulatív) száma, azok átlaga, illetve megoszlása. Így például 2012. január 1-jén az 1985-ben született női nemzedék minden egyes (életben levő) tagja betöltötte a 26. életévét, az 1980-ban születettek a 31., az 1975-ben születettek pedig a 36. életévüket. Ha ehhez hozzávesszük az 1963-ban születetteket, akik ekkor már betöltötték 48. életévüket, és termékeny életszakaszuk gyakorlatilag véget ért, akkor mind a négy nemzedék termékenysége összevethető 26 éves életkorukig, három nemzedéké 31 éves korukig, két nemzedéké pedig 36 éves korukig.

A legidősebb, 1963-ban született női nemzedék az 1980-as évek elején lépett szülőképes korba. Az akkor jellemző gyermekvállalási szokásoknak megfelelően korán világra hozták első gyermeküket, és 26 éves korára a nemzedék minden nőtagjának már átlagosan több mint egy (1,25) gyermeke volt. 31 éves korukig, az 1990-es évek elejéig tervezett gyermekeik többségét (87 százalékát) megszülték, és a második világháború után született nemzedékek közül az egyik legmagasabb gyermekszámmal, átlagosan 1,97 gyermekkel fejezték be termékeny életszakaszukat. Gyermekvállalási magatartásukat kedvezően befolyásolhatta a GYED intézményének 1984-ben történt bevezetése, amely több mint húsz éven keresztül változatlan formában és tartalommal fennmaradt, és e nemzedék legtermékenyebb időszakát érintette, ugyanakkor a rendszerváltás gazdasági-társadalmi megrázkódtatásai nem vagy csak kismértékben voltak hatással családterveikre.

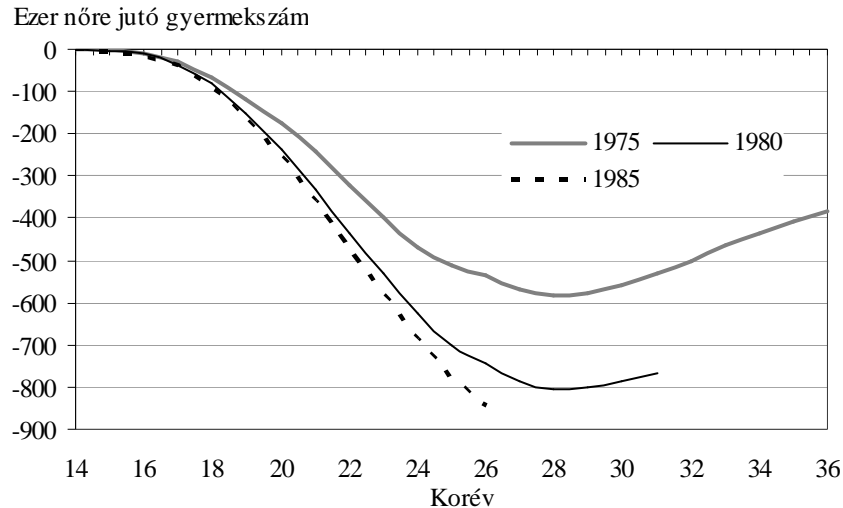
Az 1975-ben született nemzedék létszámát tekintve a „nagy generáció”. A rendszerváltást követő években léptek szülőképes korba, és ez gyermekvállalási magatartásukra is erősen rányomta bélyegét. Náluk jelentkezik először a korábbi gyakorlattól eltérő halogató, halasztó taktika. 20-as éveik első felében csak feleannyi gyermeket vállaltak, mint a náluk tizenkét évvel idősebb nemzedék, és 20-as éveik végen sem volt még átlagosan egy gyermekük. A két születési évjárat között ebben az életkorban volt a legnagyobb különbség a gyermekek számában, aztán fokozatosan elkezdték pótolni lemaradásukat. 36 éves korukra átlagosan több mint 1,5 gyermeket hoztak világra, ami az 1963-as nemzedék hasonló életkorban elért gyermekszámának (1,90) 80 százaléka. A gyermekvállalás ideális időszakát kevésbé használják ki, nőnek az ezzel kapcsolatos egészségi-biológiai kockázatok, és ezt ők is érzik. Bár a 2011. évi termékenységi mélypont idején kismértékben emelkedett a 35 éves és ennél idősebb nők szülésgyakorisága, nem valószínű, hogy az 1975-ös generáció tagjai reprodukzív koruk végére behozzák a lemaradást. Minden bizonnyal kisebb családnagysággal fejezik majd be termékeny életszakaszukat, mint 1963-ban született nő társaik.

Ezer nőre jutó gyermekszám

Forrás: Termékenységi adatbázis, saját számítás.

VI. Az adott életkorig vállalt gyermekek átlagos száma születési évjáratonként
The mean number of children born prior to a given age of mothers by birth cohort of mothers

Forrás: Termékenységi adatbázis, saját számítás.

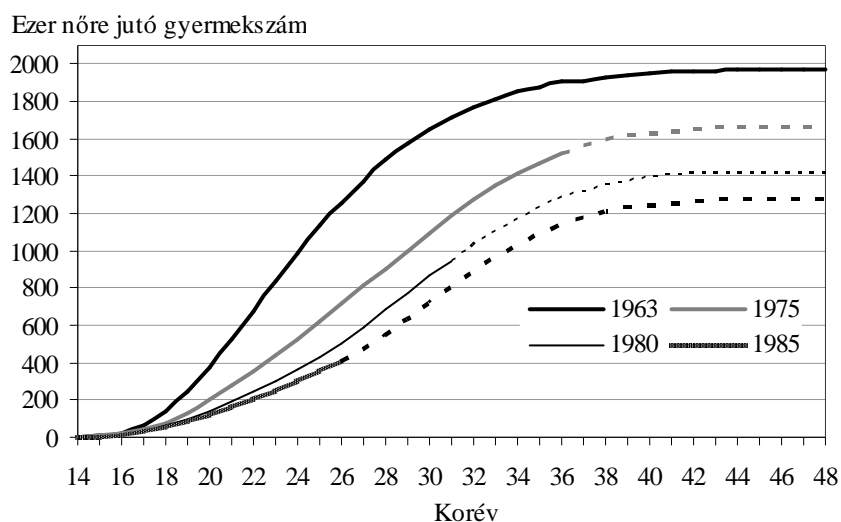
VII. Az elmaradás mértéke az adott életkorig vállalt gyermekek átlagos számában az 1963. évi születési kohorszhoz képest
The decrease in the mean number of children born until a given age of mothers by birth cohort compared to the cohort born in 1963

Az 1980-ban és 1985-ben született nemzedékek termékenysége nagyon hasonlít egymáshoz. Náluk már megfigyelhető a teljes stratégiaváltás a gyermekvállalási magatartásban. Ők már az új évezred fiatal nemzedékei, akiknek 20-as éveit főleg a képzés, tanulás, az anyagi és munkahelyi egzisztencia megteremtése, a családalapítás feltételeinek megteremtése jellemzi. Gyermekeket viszont nem, vagy csak kevesen és keveset vállalnak ebben az életkorban. Az 1980-ban született nőknek csak valamivel több mint fele annyi gyermeke született 31 éves koráig, mint az 1963. évi születési évjáratnak, az 1985-ben született nemzedék pedig 26 éves koráig csak harmadannyi gyermeket vállalt, mint a náluk huszonkét évvel idősebb generáció. Az 1963-as és 1985-ös születésű évjáratokat a közöttük lévő korkülönbség miatt nevezhetjük akár szülő- és gyermeknemzedéknek is. Ha így tekintünk rájuk, akkor bátran állíthatjuk, hogy a szülőket és gyermekeiket összehasonlítva, tehát egy nemzedékváltás időszakában, ilyen mértékű és gyorsaságú változás korábban még soha nem fordult elő a gyermekvállalás területén.

A kérdés az, hogy valóban csak halasztásról van-e szó, vagy ennél többről, egy valószínű mintaváltásról, ami gyökeresen megváltoztathatja a korábban kialakult és hosszú idő óta jellemző családszerkezetet. Erre most nem lehet egyértelmű választ adni. Tény viszont, hogy minél fiatalabb női nemzedékeket

nézünk, annál kevesebb az egy adott életkorig szült gyermekek száma, és – ezzel párhuzamosan – annál magasabb körökben a gyermektelenek aránya. Az 1980-as nemzedék 44 százalékanak 31 éves korában még nem volt gyermeke, az 1985-ös nemzedék háromnegyedének pedig 26 éves korában. Ezek az arányok az 1963. évi nemzedék hasonló életkorban mért arányainak többszörösei. Az elmaradás olyan nagymértékű, hogy reménytelennek látszik az, hogy a mai fiatal gyermeknemzedékek átlagos családnagysága elérje a szüleikét, azaz hogy reprodukálják azokat a körülményeket, amelyek között ők maguk nevelkedtek.

A várható családnagyság jövőbeli becslésére kézenfekvő és egyszerű módszer lehet, ha feltételezzük, hogy egy adott életkort elért fiatal nemzedék további életéveiben ugyanolyan módon vállal majd gyermeket, mint ahogy az adott életkor feletti nőtársaik jelenleg azt ténylegesen teszik. Ha ez a hipotézis megvalósulna, akkor radikális változások történnének az átlagos családnagyságban és azok gyermekszám szerinti összetételében. Ebben az esetben az 1975-ben született női nemzedék egy tagja átlagosan 1,66 gyermekkel fejezné be termékenységét, az 1980-ban születetteknek átlagosan 1,42 gyermekük születne, az 1985-ös jelenleg 20-as éveit közepén járó női generáció pedig átlagosan mindössze 1,28 gyermeket hozna világra élete folyamán, szemben a szülői nemzedéknek tekintett 1963. évi generáció 1,97 gyermekével.

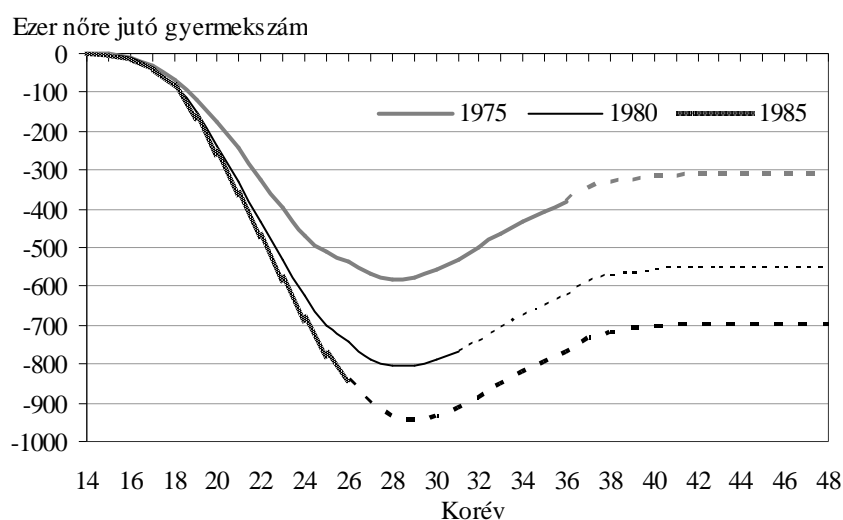

*A becslés a 2011 évi korszpecifikus élve születési arányszámok alapján készült.

Forrás: Termékenységi adatbázis, saját számítás.

VIII. Az adott életkorig vállalt gyermekek tényleges és becsült* átlagos száma születési évjáratonként

The actual and estimated mean number of children born prior to a given age of mothers by birth cohort of mothers

* A becslés a 2011. évi korszpecifikus élveszületési arányszámok alapján készült.
 Forrás: Termékenységi adatbázis, saját számítás.

*IX. Az elmaradás tényleges és becsült mértéke az 1963. évi kohorszhoz képest
 The actual and estimated size of decrease in the number of children born prior
 to a given age of mothers compared to the birth cohort of 1963*

Az elmaradás a 20-as éveik végén járó nők átlagos gyermekszámában a legnagyobb, és minél fiatalabb a vizsgált születési évjárat, az elmaradás mértéke annál jelentősebb. Így az 1985-ben született nők 29 éves korukig már átlagosan csaknem egy gyermekkel kevesebbet hoznának világra, mint a referenciául választott 1963-ban született női nemzedék hasonló életkorig. Ezt követően mérséklődnek a különbségek – főleg a 30-as éveikben járó nők korábinál magasabb termékenysége miatt –, de a fiatalabb éveikben elmaradt vagy elhalasztott szüléseiket már nem tudják pótolni, és egyre kisebb átlagos családnagysággal fejezik be termékeny életciklusukat.

Az átlagos gyermekszám, illetve családnagyság ilyen mértékű csökkenése drasztikus változásokat okozhat a családok gyermekszám szerinti összetételében. Ennek becslésére az életkor és paritás (születési sorrend) szerinti élve születési arányszámokat hívjuk segítségül. Ezek alapján egy adott születési évjáratból a gyermektelenek aránya úgy becsülhető, ha azt feltételezzük, hogy a megfelelő korban gyermektelen nők a továbbiakban úgy vállalják első gyermeküket, mint ahogy az általuk elért életkor fölött az addig gyermektelen nők azt 2011-ben ténylegesen tették. Az egygyermekesek hányadát úgy becsüljük, hogy közülük hányan maradnának egy gyermek mellett akkor, ha második

gyermeküknek olyan arányban adnának életet, mint ahogy az általuk elért életkor fölött az egygyermekes anyák 2011-ben második gyermeküket ténylegesen vállalták. Hasonló módon becsülhető a két-, három- vagy többgyermekesek aránya. Az alkalmazott módszer logikájából adódik a módszer gyengése is, nevezetesen az, hogy a jelenlegi (esetünkben a 2011. évi) életkor és paritás szerinti termékenységi arányokat a jövőben is változatlanok feltételezi. Ez bizonyára nem így lesz, de a hipotézis arra mindenesetre rávilágít, hogy a jelenlegi termékenységi magatartások tartós megmaradása esetén a mai fiatal nemzedékek milyen család-, illetve gyermekszám-összetétel mellett fejeznék be reprodukív életszakaszukat.

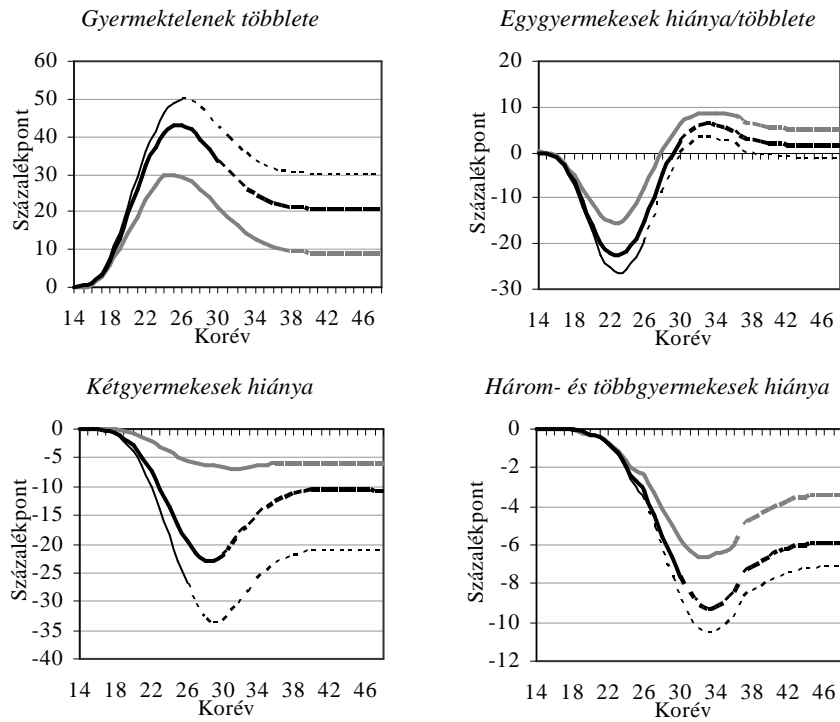
2. Születési kohorszok tényleges és becsült* gyermekszám szerinti megoszlása
befejezett termékenység idején
The distribution of birth cohorts by actual and estimated final number of children

Születési év	Gyermekszám				Összesen	Gyermekszám átlag (ezer nőre)
	0	1	2	3+		
	Százalék					
1963	8,5	21,3	47,1	23,2	100,0	1970
1975*	17,5	26,2	36,4	19,8	100,0	1660
1980*	29,3	22,8	30,6	17,4	100,0	1420
1985*	38,3	19,9	25,7	16,1	100,0	1275

* A becslés a 2011. évi korszpecifikus élveszületési arányszámok alapján készült.
Forrás: Termékenységi adatbázis, saját számítás.

Az eredmények sokkoló hatásúak. A jelzett feltételek megvalósulása esetén az 1975-ös nemzedék közel 18 százaléka, az 1980-as születési évjárat 29 százaléka, az 1985-ös generáció nőtagjainak pedig több mint 38 százaléka gyermek nélkül fejezné be termékeny életkorát – szemben az 1963. évi szülői generáció 8,5 százalékos gyermektelenségi arányával. Ez pedig azt jelenti, a kétgyermekes családmódel hosszú ideje tartó domináns szerepe fokozatosan megszűnne, és helyét egy nemzedékváltás ideje alatt a gyermektelen családtípus venné át.

Figyelemre méltó az egyes családtípusok változásának életkor szerinti profilja. A korábbiakhoz hasonlóan ezt is az 1963. évi nemzedékhez viszonyítva mutatjuk be, oly módon, hogy a gyermektelen, illetve egy, kettő és három vagy több gyermekkel rendelkező családok a szülőképes kor teljes életciklusát tekintve milyen mértékben múlnák felül, vagy maradnának el a referenciául választott női nemzedék hasonló családtípusától.

* A becslés a 2011. évi kor és születés-sorrend szerinti élve születési arányszámok alapján történt.

Forrás: Termékenységi adatbázis, saját számítás.

X. Az adott életkorig vállalt gyermekek tényleges és becsült* arányának többlete, illetve hiánya az 1963-ban született nemzedékhez képest

The difference of the actual and estimated proportion of children born prior to a given age of mothers by birth cohort of mothers compared to the birth cohort of 1963

A gyermektelen nők többlete valamennyi életkorban és mindhárom fiatalabb születési évjáratnál megmutatkozik. Ennek mértéke a 25–26 éves életkorban a legnagyobb, mivel a referenciául választott női nemzedék mindössze egynegyede volt gyermektelen ebben az életkorban, a náluk fiatalabb generációknál viszont ugyanebben az életkorban kétszeres, háromszoros ez az arány. Az életkor előrehaladtával mérséklődik ugyan, de nem tűnik el ez a többlet, és végül ez okozza a gyermektelenek jóval magasabb arányát a fiatalabb születési kohorszoknál.

Figyelmet érdemel az egygyermekes családok életkor szerinti arányváltozása. Az elmaradás és a későbbi életkorban történő pótlás klasszikus esetével állunk szemben. A fiatal életkorban elhalasztott első gyermekvállalás jelentős hiányt mutat a 20-as évek végéig, 30 év fölött viszont minden fiatalabb nemzedéknél többletet jelez az 1963. évi születési évjárat gyermekvállalási gyakorlatához/stratégiájához képest. A pótlási szándék itt többnyire eredményes, így a végleges családnagyság kialakításában az egygyermekes családok arányában várható a legkisebb változás.

Nem így a kétgyermekes családoknál, akiknél az alacsonyabb arány valamennyi életkorban jelentkezik, a két legfiatalabb nemzedéknél pedig egyre növekvő mértékben marad el a referencia-kohorszétól. A későbbi életkorban történő pótlás itt jórészt eredménytelen marad, a fiatal évek jelentős hiánya csak mérséklődik, de így is jóval kevesebb kétgyermekes család várható befejezett termékenység idején, mint az 1963. évi nemzedéknél. Hasonló a helyzet a három- és többgyermekes családoknál is, azzal a különbséggel, hogy náluk a hiány jóval mérsékeltebb, mint a kétgyermekes családok esetében, így körükben a várható aránycsökkenés is kisebb mértékű lesz.

Ismételten hangsúlyozni kell, hogy a fejezetben leírt folyamatok és jelenségek csak abban az esetben következének be, ha a hipotézisek is valóra válnának: vagyis a 2011. évi életkor- és születési sorrend szerinti élve születési arányszámok hosszabb távon állandósulnának, és a szülőképes kor végéig fennmaradnának a vizsgált nemzedékeknél. A 2012. évi előzetes adatok egy kismértékű elmozdulást jeleznek az előző évi mélypontról, mivel a születések száma mintegy 2,6 százalékkal emelkedett. Ez valamelyest javítana a korábbiakban bemutatott tényleges és várható termékenységi helyzeten, de érdemi változást még nem hozna.

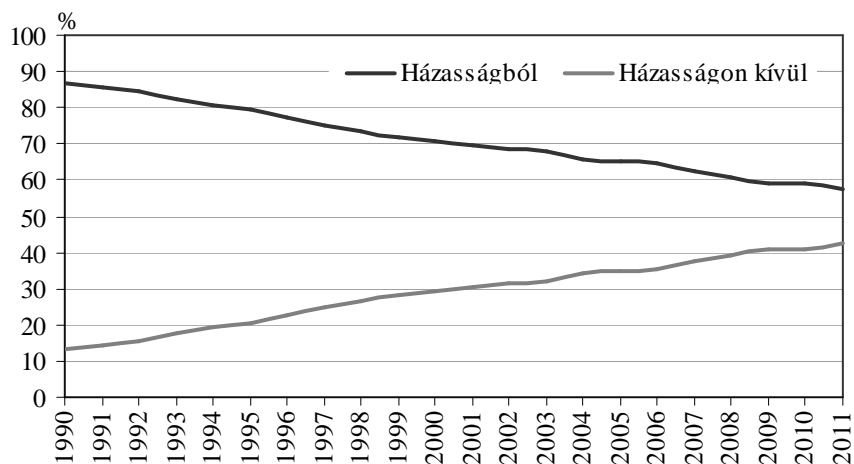
Házasságon kívüli születések

A családalapítás legáltalánosabb formája hosszú ideje a házasságkötés. Ez a megállapítás általában igaz, de a mai fiatal nemzedékekre nem jellemző. A családi állapot egyre inkább a demográfia „puha” jellemzői, változói közé tartozik, szemben az életkorral (melyet meghatároz a születés időpontja óta eltelt idő) vagy a nemmel (amely az emberi élet során ritka kivétellel változatlan marad). A párkapcsolatok demográfiai vizsgálata során egyre nagyobb nehézségekbe ütközünk, mivel azok létesítése és a felbomlása az esetek jelentős részében kikerül a hivatalos statisztika látóköréből. Kettéválik a jogi (de jure) és a tényleges (de facto) családi állapot, és ezzel párhuzamosan a párkapcsolatok korábban nem tapasztalt, változatos formái alakulnak ki. Ezek között is az élettársi kapcsolat a legáltalánosabb és legelterjedtebb együttélési forma. Ez független a jogi családi állapottól. Kétségtelen, hogy az élettársi kapcsolatot döntő

többségében a hajadonok, illetve nőtlenek választják, de előfordul a házás (külön élő) és az özvegy családi állapotúak között is.

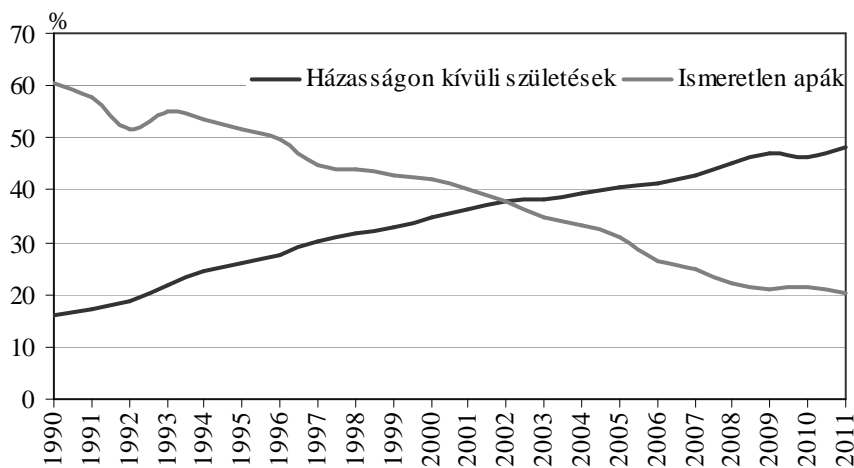
Az élettársi kapcsolatok terjedése egy másik demográfiai jelenséggel jár együtt, nevezetesen a házasságon kívül született gyermekek növekvő arányával. Feltűnő a hasonlóság ugyanis a két jelenség növekedésének dinamikája között. Az élettársi kapcsolatban élők aránya a szülőképes korú nők körében 1990 és 2005 között 3,4-szeresére nőtt, a házasságon kívül született gyermekek aránya pedig 3,2-szeresére, 13,1-ről 42,5 százalékra emelkedett 1990 és 2011 között. Az első gyermekeknél ez az arány még magasabb, jelenleg 48 százalékuk születik házasságon kívül. Ez azt jelenti, hogy a gyermekvállalásnak nem feltétele vagy követelménye a házasság megkötése, mint ahogy az az 1970-es 1980-as években jellemző volt, amikor a menyasszonyok legalább egynegyede már áldott állapotban volt, amikor kimondta a boldogító igent, vagyis a házassággal legalizálták a már megfogant és hamarosan megszületendő gyermeket. A házasságon kívüli fogamzás már nem játszik sürgető vagy kényszerítő szerepet a házasság megkötésében, és társadalmilag is elfogadott jelenséggé vált. Azt nem állíthatjuk, hogy a házasságon kívül született gyermekek szülei valamennyien élettársi kapcsolatban élnek, de azt igen, hogy arányuk jelentősen nő. Erre utal az ismeretlen (nem megjelölt) apák csökkenő aránya a házasságon kívül született gyermekeknél.² Hányaduk az elmúlt húsz évben az első gyermekeknél egyharmadára, 60-ról 20 százalékra esett (XII. ábra). Ez azt jelentheti, hogy a partner vagy élettárs egyre gyakrabban vállalja apaként házasságon kívül született gyermekét, és csökken azon anyák hányada, akik egyedül, tartós párkapcsolat nélkül vállalják gyermeküket. Az élettársi kapcsolatok egyre gyakrabban a házasság alternatívájaként funkcionálnak, és a szülői szerepek hasonlóvá válnak, mint a házasságban élő feleségé és férjé.

² Az élettársi kapcsolat nem tartozik a jogilag elfogadott hivatalos családi állapotok közé. Ezért a népmozgalmi kérdőíveken, így a születési statisztikai lapon sincs feltüntetve mint választási lehetőség a családi állapot után tudakozó kérdésnél. A házasságon kívüli születések alatt a hajadon, elvált és özvegy nőktől származó gyermekeket értjük. Az ilyen születések közel 90 százaléka hajadon anyáktól származik. A szülőkre vonatkozó kérdéseknél az apa adatai külön vannak feltüntetve. Amennyiben a házasságon kívüli születéseknél az apára vonatkozóan nincs feltüntetve vagy kitöltve adat, ezt úgy értelmezzük, hogy a gyermek tartós párkapcsolat nélkül jött világra, az apa nem ismert vagy nem vállalja házasságon kívül született gyermekét. Ellenkező esetben az apára vonatkozó adatok ismeretében élettársi kapcsolatból született gyermekeket vélelmezünk. 2009. július 1-jétől egy új hivatalos családi állapottal: a bejegyzett élettársi kapcsolattal bővült a jogilag elfogadott családi állapotok köre. A bejegyzett élettársi kapcsolat a 2009. évi XXIX. törvény alapján a hivatalosan eljáró anyakönyvvizsgáló előtt – két tanú jelenlétében – két, tizennyolcadik életévét betöltött, azonos nemű személyek között létesített kapcsolat. Elvileg a bejegyzett élettársi kapcsolaton kívül is születhetne gyermek, amennyiben két nő él ilyen párkapcsolatban. Ilyen eset azonban ez ideig nem került regisztrálásra a születési statisztikában.

Forrás: Demográfiai Évkönyvek, Népmozgalmi adatbázis.

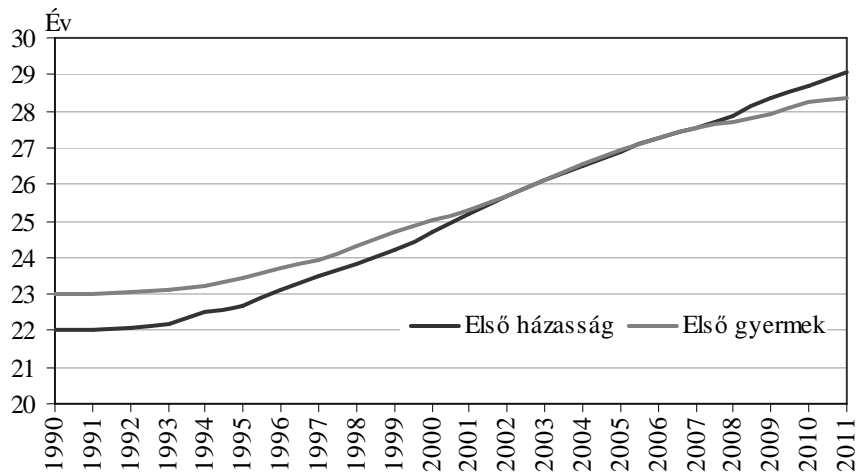
XI. Házás és nem házás születések aránya, 1990–2011
The proportion of marital and non-marital births in Hungary, 1990–2011

Forrás: Demográfiai Évkönyvek, Népmozgalmi adatbázis.

XII. Házasságon kívüli születések és az ismeretlen apák aránya, 1990–2011
(első gyermek)
The proportion of births out-of-wedlock and that of unknown fathers,
1990–2011 (first child)

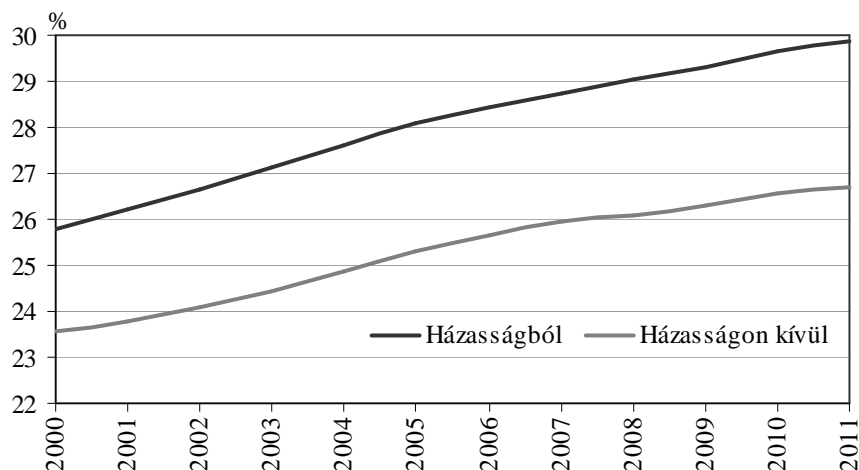
Hosszú ideig a hagyományos családalapítás egyik alapvető jellemzője volt, hogy a gyermekvállalás követi a házasságkötést, vagyis az anyák átlagos életkora első gyermekük születésekor magasabb, mint az első házasságkötésük idején. 1990-ben még átlagosan egy évvel későbbi életkorban vállalták első gyermeküket az anyák, mint ahogy első házasságukat megkötötték. Ez a gyakorlat az utóbbi években az ellenkezőjére fordult, és az anyák előbb vállalják első gyermeküket, mint ahogy az első házasságukat megkötik (XIII. ábra). Ennek háttérében is a házasságon kívüli születések dinamikusan növekvő aránya áll, és az a tény, hogy házasságon kívül fiatalabb életkorban vállalják gyermeküket az anyák, mint a házasságban élők. 2011-ben átlagosan 3,2 évvel voltak fiatalabbak a házasságon kívül első gyermeküket vállaló anyák, mint a házasságban élők (XIV. ábra). Mivel az összes születések között emelkedik a házasságon kívül született gyermekek aránya és ezzel a fiatalabb életkorú anyák száma is nő, 2011-ben átlagosan 28,3 évesen hozták világra első gyermeküket az anyák, míg első házasságukat csak később, átlagosan 29,1 évesen kötötték.

Forrás: Demográfiai Évkönyvek, Népmozgalmi adatbázis, saját számítás.

XIII. Az első házasságkötés és az első gyermek születésének átlagos életkora, 1990–2011

Mean age at first marriage and first birth, 1990–2011

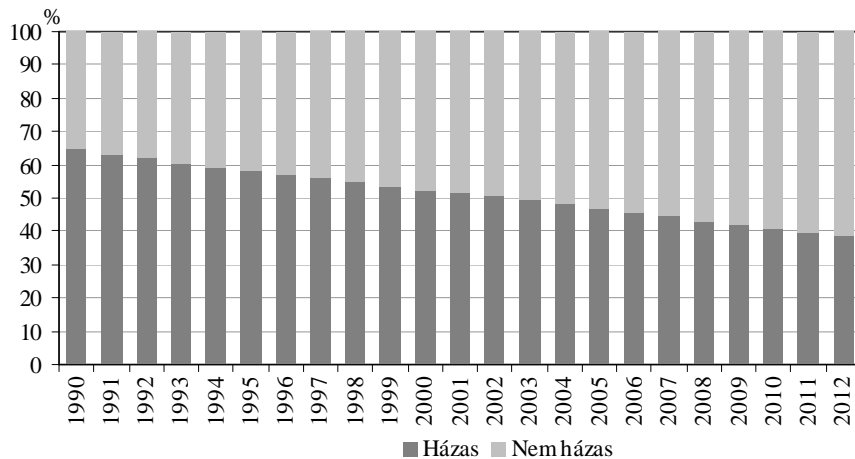
Forrás: Demográfiai Évkönyvek, Népmozgalmi adatbázis, saját számítás.

XIV. Átlagos életkor az első gyermek születésekor, 2000–2011
Mean age at first birth (marital and non-marital births), 2000–2011

A házasságon kívüli párkapcsolati formák terjedése alapjaiban változtatta meg a szülőképes korú nők családi állapot szerinti összetételét. A házasságban élők kisebbségbe kerültek a nem házasokkal szemben, akik között a jogi értelemben vett hajadonok dominálnak. Ez a jelenség 2003 óta figyelhető meg, korábban soha nem fordult elő. Az elmúlt húsz évben megfordultak az arányok, és most annyian élnek házasságon kívül, mint korábban házasságban. Míg 1990-ben a szülőképes korú nők közel kétharmada volt házas, addig 2012-re 38,6 százalékra esett ez az arány, és több mint másfélszeresével nőtt a nem házasoké.

A népesség családi állapot szerinti összetételében történt változások komoly hatással vannak a két meghatározó demográfiai folyamatra, a születések és halálozások számára is. A házasságban élők arányának visszaesése azt jelenti, hogy azon népességcsoport súlya, szerepe csökken, amelynek magasabb a termékenysége és alacsonyabb a halandósága, és azok aránya növekszik, akiknél ennek az ellenkezője igaz. A házasok termékenysége ugyanis több mint kétszer akkora, az életkor szerinti mortalitásuk pedig mintegy kétharmada a nem házas népességének. Egy modellszámítás eredménye szerint, ha a szülőképes korú nők 2001. évi családi állapot szerinti összetétele megmaradt volna, akkor 2011-ben a történelmileg kialakult alacsony termékenységi arányszámok mellett is egyharmadával több gyermek született volna (117 350), szemben a ténylegesen világra jött 88 049 gyermekkel. Vagyis a szülőképes korú nők körében csak az

elmúlt tíz évben történt családi állapot szerinti összetétel-változás ilyen mértékű születésszám csökkenéssel járt együtt.

Forrás: Demográfiai Évkönyvek.

XV. Szülőképes korú nők családi állapot szerint, 1990–2012
Distribution of women of fertile age by marital status, 1990–2012

Jövöbeli kilátások

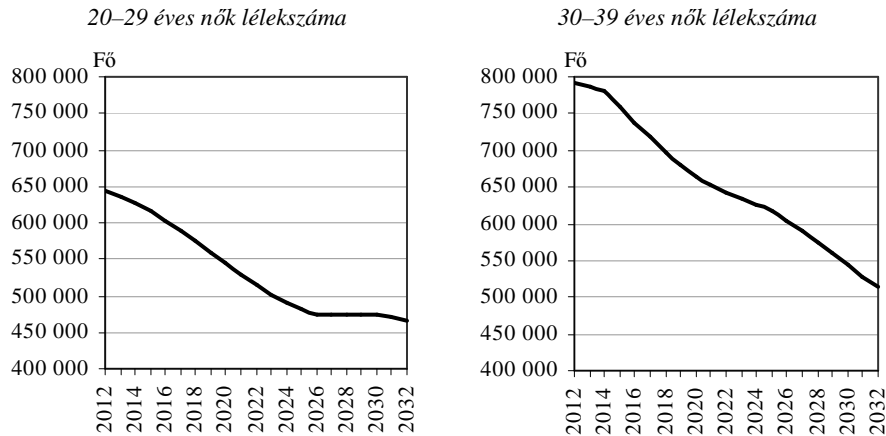
Több mint harminc éve folyamatosan csökken a hazai népesség lélekszáma, és egyelőre nem látszik a folyamat vége. Különböző hazai és nemzetközi prognózisok készülnek a népesség jövőbeli számát és összetételét illetően. Ezek mind olyan szakértői feltételezéseken, hipotéziseken alapulnak, amelyek a termékenység szintjét, a várható élettartam jövőbeli alakulását és a nemzetközi vándorlás egyenlegét becslik előre, többnyire a múltbeli trendek és az aktuális irányzatok figyelembevételével. Minden népességprognózisnak annyi a valószínűsége, amennyi a hipotézisekből megvalósul. Ily módon – a feltételezésektől függően – az előrejelzések igencsak változó adatokat jelezhetnek a hazai népesség várható létszámának és összetételének alakulásáról. Az Eurostat legutóbbi prognózisa 9 milliós népességgel számol 2050-ben (Demography report 2010), a Népeségtudományi Kutató Intézet (NKI) előrejelzése 8,55 millió lakosra számít 2060-ban (Földházi 2012), az ENSZ előreszámítása pedig lényegében ugyanennyi, 8,6 milliós népességszámot vár, de a XXI. század végére (World Population Prospects the 2010 Revision). Mindhárom esetben az előrejelzések legvalószínűbbnek tartott, ún. közepes változatról van szó, amelyek

folyamatosan emelkedő és a jelenleginél jóval magasabb termékenységi szinttel, tartósan növekvő várható élettartammal és jelentős, évenként mintegy 15 ezres bevándorlási többlettel számolnak a jelzett időszakok végéig. Az ENSZ un. konstans változata a 2008. évi termékenységi szint tartós megmaradását vetíti előre (1,34 gyermek egy nőre), ebben az esetben a népesség lélekszáma a jelenleginek csaknem felére, 5,2 millió főre esne a századforduló végén, annak ellenére, vagy amellelt, hogy a születéskor várható élettartam mindkét nembeli népesség esetén több mint tíz évvel emelkedne (Demény 2011). Ismeretes, hogy a 2011. évi tényleges termékenység a fenti konstans változatnál is jóval alacsonyabb volt (1,24 gyermek egy nőre).

A hazai lakosság korösszetétele valamennyi fenti népességprognózis mellett tovább torzulna. A várható élettartam emelkedésével főleg az időskorú népesség száma és részaránya növekedne, a reprodukció tartós hiánya pedig a felnövekvő gyermeknemzedékek létszámát apasztaná tovább. A nemzetközi vándorlás feltételezett pozitív egyenlege csak mérsékelni tudná a népességcsökkenés ütemét, de megállítani nem lenne képes. A legrosszabb forgatókönyvvel egyik változat sem számol, ez pedig az lenne, ha semmi sem változna és a jelenlegi (például a 2011. évi) főbb népmozgalmi jellemzők és mutatók tartósan megmaradnának. Elvileg elképzelhető még ennél is kedvezőtlenebb változat, ha például a termékenység tovább csökkenne, a várható élettartam nem emelkedne a feltételezett mértékben, a nemzetközi vándorlás pozitív egyenlege pedig fokozatosan „elolvadna” – nem csupán a külföldiek csökkenő bevándorlása, hanem a hazai lakosság növekvő el-, illetve kivándorlása miatt.

A népességprognózisok legérzékenyebb és legbizonytalanabb pontja a jövőbeli születésszám becslése, és ez a bizonytalanság az előrebecslés időtartamával párhuzamosan nő. A születendő gyermekek lélekszáma alapvetően két tényezőtől, a szülőképes korú nők létszámától és termékenységük szintjétől függ. A szülőképes korú nők létszámát a közeljövőre meglehetősen nagy biztonsággal lehet becsülni, hiszen jelenleg már megszülettek és élnek azok a gyermekkorú, illetve tizenéves nemzedékek, amelyek az elkövetkező évtizedekben szüleik helyére lépnek. A koreltolás módszerét alkalmazva a 2011-ben világra jött újszülöttek lesznek 20 évesek 2031-ben, a jelenlegi 0–9 éves generációk lesznek 20–29 évesek, a 10–19 évesek pedig 30–39 évesek két évtized múlva. E nemzedékek jövőbeli létszámát a halálozások és elvándorlás mérsékelheti, a hasonló korúak bevándorlása pedig növelheti. Jelen esetben mindhárom tényezőtől eltekintünk, és azt feltételezzük, hogy létszámuk sem a halálozás, sem a vándorlási egyenleg eredményeként nem változik. (Ez valószínűleg optimistának tűnő hipotézis.) A születésszám elmúlt két évtizedben tapasztalt tartós és jelentős visszaesése miatt egyre kisebb létszámú női nemzedékek lépnek szülőképes korba az elkövetkező húsz évben. Ennek következtében 2011 és 2031 között a szülőképes korú nők összlétszáma mintegy 523 ezer fővel, 22 százalékkal csökken, ezen belül a születések szempontjából meghatározó 20–29

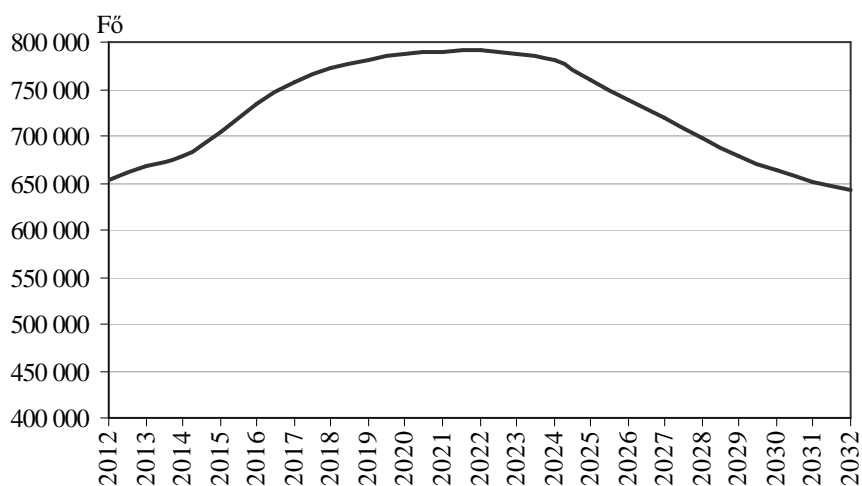
éveseké közel 28 százalékkal, a 30–39 éveseké pedig több mint egyharmadával (35%) lesz kevesebb.

Forrás: Demográfiai Évkönyvek, Népmozgalmi adatbázis, saját számítás.

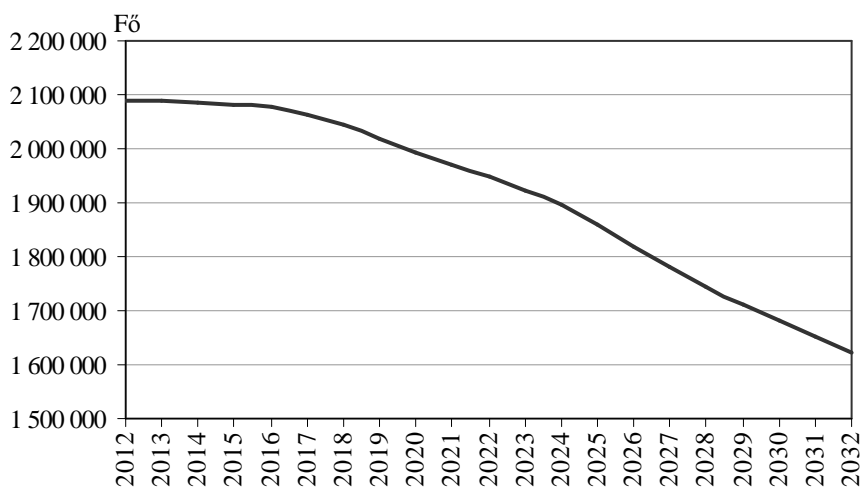
XVI. A szülőképes kor legfontosabb korosztályainak alakulása 2012 és 2032 között. The estimated changes in the size of the most important fertile age-groups between 2012 and 2032

Emelkedés csupán a szülőképes kor legidősebb korosztályaiban, a 40–49 éves nők körében várható. A jelenleg 30-as éveikben járó nagy létszámú nemzedékek fokozatosan a mai 40–49 évesek helyébe lépnek. Létszámuk az 2020-as évek elején tetőzik, amikor egyötödével haladják meg a mai 40–49 évesek létszámát, majd lassú csökkenés mellett a 2030-as évek elején ismét hozzávetőlegesen annyian lesznek, mint jelenleg. Kérdéses, hogy a születésszám szempontjából ezek a nemzedékek milyen potenciális tartalékokkal rendelkeznek. A gyermekvállalás életkorának további emelkedése és a nők 40-es éveinek első felére történő tolodása azt jelentené, hogy az ilyen korú nők emelkedő termékenysége és növekvő létszáma párhuzamosan zajlana, és ez a 40 év felett vállalt gyermekek számában és az összes születésszámban is megmutatkozna. Ismereink szerint 2010-ben a 40 éves és ennél idősebb nők termékenysége európai viszonylatban Svédországban volt a legmagasabb, ahol ezer nő 73 gyermeket vállalt 40 és 49 éves kora között (Human Fertility Database). Ez az arány hazánkban ennek valamivel kevesebb mint a fele volt, ezer hasonló korú nőre számolva 36 gyermek. Amennyiben fokozatosan elérnénk a svéd arányt, akkor a 40 éves és idősebb nők a jelenleginél mintegy 2300–2800 gyermekkel szülnének többet évente, létszámnövekedésük és feltételezett termékenységemelkedésük függvényében.

Forrás: Demográfiai Évkönyvek, Népmozgalmi adatbázis, saját számítás.

XVII. A 40–49 éves nők lélekszáma, 2012–2032
The estimated number of women aged 40–49, 2012–2032

Forrás: Demográfiai Évkönyvek, Népmozgalmi adatbázis, saját számítás.

XVIII. A 20–49 éves nők lélekszáma, 2012–2032
The estimated number of women aged 20–49, 2012–2032

A gyermekvállalók zömét kitevő 40 év alatti nők létszáma viszont az elkövetkező két évtizedben eltérő intenzitással ugyan, de folyamatosan csökkeni fog. A szülőképes korú nők létszámának ismeretében az is megbecsülhető, hogy várhatóan hány gyermeknek adnának életet. Ehhez a különböző életkorú nők gyermekvállalási kedvét, vagyis a termékenység szintjét kellene előre látni. Nem tudjuk, ez hogyan változik majd, de abban az esetben, ha a termékenység jelenlegi szintje tartósan fennmaradna, a születések száma a 2011. évi 88 ezer-ről 2021-ben 72 ezerre, 2031-ben 60 ezerre esne – pusztán a szülőképes korú nők létszámának csökkenése miatt. A 2011. évi alacsony születésszám fenntartásához az egyre kisebb létszámú szülőképes korú nőknek a jelenleginél jóval több gyermeket kellene vállalniuk. Becslésünk szerint 2021-ig az általános termékenységnek mintegy 16 százalékkal, 2030-ig pedig 43 százalékkal kellene emelkednie ahhoz, hogy a 2011. évi 88 ezer körüli születésszám megmaradjon. Ez azt jelenti, hogy – a szülőképes korú nők létszámcsökkenésének ellensúlyozására – a 2011. évi egy nőre számított 1,24 gyermekkel szemben 2021-ig 1,44-re, 2031-ig pedig 1,77-re kellene emelni a gyermekek számát.

Ha nem sikerül elmozdulni a mostani alacsony termékenységi szintről és a jelenlegi reprodukciós deficit tartóssá válik, akkor a szülői és gyermeknemzedékek egyensúlytalansága egy olyan negatív spirált indítana el, amelyben egyre csökkenő létszámú szülőképes korú nő egyre kevesebb gyermeket hozna világra. Egy olyan termékenységi csapdába futnánk bele, amely gyorsuló népességszám-csökkenéssel járna együtt, egy olyan „demográfiai fekete lyukat” idézve elő, ahonnan már nem lenne visszatérés (Lutz–Skirbekk–Testa 2006). A stabil népesedési modell szerint³ egy hosszú távú 1,3-as termékenységi szint mellett mintegy 44 év alatt feleződne meg a népesség lélekszáma, 1,1-es érték mellett pedig már 33 év alatt lezajlana ez a folyamat (Billari 2005, Valkovics 1996). Igaz, ez modell nem számol a nemzetközi vándorlással, és nem veszi figyelembe a várható élettartam növelésében rejlő, egyre merészebb kilátásokat. Demográfiai gondjaink hosszú távú megoldása még ezek figyelembevételével is kétséges, mivel a hazai reprodukciós hiányt csak a fiatal, szülőképes korú nemzedékek tartós és jelentős bevándorlásával lehetne ellensúlyozni vagy pótolni, a várható élettartam emelésére pedig a reprodukzív életcikluson túl van reális lehetőség. Mindezek csak megerősítik azt az aggodalmat, hogy hazánk népesedési helyzete közel sem tekinthető megnyugtatónak, demográfia jövője pedig megehetősen bizonytalan.

³ A stabil népesedési modell egy olyan népességet ír le, amelynek tényleges szaporodása vagy fogyása megegyezne a nettó reprodukciós együttható által jelzett mértékkel. A termékenység 1,3-as szintje mellett a nettó reprodukciós együttható értéke kb. 0,62, vagyis 38%-os fogyást jelez. A fogyás mértéke egy generációs távolságon belül következne be. A generációs távolság a szülő nők átlagos életkora leánygyermekük születésekor.

IRODALOM

- Billari, F. (2005): Partnership, childbearing and parenting: Trends of the 1990s, The new demographic regime, *Population Challenges and Policy Responses*, UN New York and Geneva, 63–94.
- Demény P. Gy. (2011): Szavazati jogot minden állampolgárnak! Jegyzetek és alternatívák. *Index 2011. július 11.* Az MTA Demográfiai Bizottsága 2011. szeptember 23-i ülésén tárgyalt vitáirat.
- Demography report 2010 (2011): *Older, more numerous and diverse Europeans*, Eurostat, 2011.
- Földházi E. (2012): A népesség szerkezete és jövője, In Őri P.–Spéder Zs. (szerk.): *Demográfiai portré 2012*, KSH népességtudományi Kutatóintézet, Budapest, 155–168.
- Human Fertility Database, www.humanfertility.org.
- Lutz, W.–Skirbekk, V.–Testa, M.R. (2006): The Low-Fertility Trap Hypothesis: Forces that May Lead to Further Postponement and Fewer Births in Europe, *Vienna Yearbook of Population Research* 2006. 167–192
- Valkovics E. (1996): A reprodukció fogalma és mérése. In Kovacsicsné Nagy K.–Klinger A. (szerk.): *Demográfia*, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 309–373.
- World Population Prospects, the 2010 Revision (2011): UN Department of Economic and Social Affairs Population Division, Population Estimates and Prospects Section: <http://esa.un.org/unpd/wpp/index.htm>

Tárgyszavak:

Termékenység
Születések
Népességreprodukció
Házasságon kívüli születések

NATIONAL TRENDS OF LIVE BIRTH AND FERTILITY

Abstract

In 2011 we witnessed the lowest number of live-births ever recorded in Hungary. Events which have never emerged in the well documented 137 year history of vital statistics. Besides the lowest level in the number of births, fertility and reproductive indicators have reached their nadir, the highest number of mothers has given births to children at age 30 or above, while the number of extramarital births has reached its peak. What kind of demographic and behavioural changes lay in the background of these phenomena? How have we reached this point and what are our demographic perspectives concerning live births and fertility in the next few decades? The study aims to answer these questions using the methods of cross-sectional and birth cohort analyses.